

A cigánylakosság múltja és jelene II.*

A környezeti hatások szerepe

A környezeti tényezőknek a szocializáció folyamatában igen fontos szerepük van. Funkciójukat azonban csak akkor töltik be, ha feltárjuk az ember életére valóban hatással lévő környezeti tényezők minőség szerinti sorrendjét, egymáshoz való viszonyát és belső okozati összefüggéseit.

A társadalmi környezet fogalmának helyes értelmezése megköveteli a környezet változó történelmi jellegének hangsúlyozását, a konkrét társadalmi környezet, a mindenkor társadalmi funkció szerkezetének elemzését.

Minden ember, így a cigányság is beleszületett egy társadalmilag meghatározott környezetbe, amelyet már a korábban létrehozott szabályok irányítanak, és ezek addig érvényesek, amíg új elvek, szabályok nem születnek. A múlt, a tradíciók olyan környezetet teremtettek a számukra, hogy annak nyomait hosszú folyamatként magukon viselték.

A társadalmi, politikai változások azonban az alapvető emberi jogok érvényesítésének szándékával magában a társadalmi tudatban is változást hoztak. Új elvek, új szabályok léptek életbe, új erkölcsi normák születtek, amelyek bár kezdetben szokatlanok voltak, de rájuk, a cigányságra is hatást gyakoroltak.

A társadalmi tudat egészére jellemző fejlődés mellett – rendszerint történelmi tájékozatlanságból eredően, örökölt beidegződésként – lappangva, szórványosan ma is tovább élnek a faji előítéletek maradványai. A legtöbb község vezetői felismerték ezt a helyzetet, és igyekeznek számukra megfelelő környezeti feltételeket teremteni, amelyek az életmódjuknak, hagyományaiknak megfelelnek.

Magatartásunk első kliséi a környezet objektív feltételei között alakulnak ki, amelyeknek helyes, a társadalmi igényeknek megfelelő kialakítására csak az iskolába lépés után kerül sor.

Ugyanezt meg kellene előznie egy iskolára előkészítő óvodai foglalkozásnak. Sajnos ezt nagyon kevés roma szülő veszi igénybe, és a polgármesteri hivatalok sem tesznek meg mindent a változás érdekében.

Az iskolákban már a szándék, a törekvés, a viselkedés sokat fejlődött és indirekt módon hat a családi környezetre is.

A társadalmi és szociális tényezők alakulása

A cigányság társadalmi és szociális helyzete az 1959-60-as évekig, a termelőszövetkezetek létrehozásáig nem sokat változott a második világháború előttiekhez viszonyítva, amit jellemezett a begyökeresedett társadalmi előítélet s a cigányokban a hagyományos életmódhoz való ragaszkodás. Abban az időben 90%-ban putriban éltek, s nehezen váltak meg tőle. A gyerekek szinte pucéron, lábbeli nélkül, éhezve tengődtek, az iskolába járásról hallani sem akartak. Egy-egy putriban – amely csak egyetlen helyiségből állt – 10-12 személy élt: háromgenerációs család. A

* Az első rész a Módszertani Közlemények 2005/5. számában olvasható. (A szerk.)

gyerekek leterített szalmán aludtak együtt a háziállatokkal, a férj-feleség pedig egy összetákoltdikón.

A telepeken, amely általában a falu végén volt, se villany, se vécé, se megfelelő ivóvíz – ásott kútból ittak – nem volt. A fiatal nemzedék tehát nemcsak „fizikai létét”, nevelését kapta a családtól. Az életmódját is a család szokásai szerint folytatta. Elfogadta ennek a rendnek a szabályait és aszerint élt. Nagyon szívós, kitartó nevelőmunkára, társadalmi összhatásra volt szükség, hogy kiköppenjenek ebből az életmódból.

A cigányok szocializációs helyzetének javítását meggyorsították az objektív gazdasági körülmények, valamint egy sor – már említett – állami intézkedés és társadalmi segítség.

A községi tanácsok több nagycsaládnak vásároltak lakást, amelyeknek egy része magyar családok közé ékelődött, ezzel a beilleszkedési folyamat is megindult, sajnos lassan.

A községi tanácsok intézkedési tervet dolgoztak ki, és telekhelyeket mértek ki a cigány-családok között.

1975-től a tanácsok, majd önkormányzatok rendszeresen értékelték az intézkedési terv végrehajtását és a telepek felszámolásának meggyorsítására tett javaslatokat. Ma is így történik.

A községek végrehajtó bizottságai több helyen határozatban mondták ki, hogy a tanács kísérelje figyelemmel a cigányok életviszonyában bekövetkezett változásokat, és a megfelelő feltételek mellett biztosítsa a kedvezményes kölcsönök igénybevételét újabb lakások építéséhez. Továbbá tartsa feladatának a munkahelyek felkutatását és a munkaviszonnyal nem rendelkezők munkába állítását.

Ezzel az intézkedéssel több vezető azt is felismerte, hogy a szociológia magát az embert is a társadalmi valóságot meghatározó oksági lánc részének tartja. Egyrészt az ember függ a feltételektől, meghatározott a feltételek által, másrészt az ember is visszahat az őt meghatározó környezetre, körülményekre.

Társadalmi és szociális funkciók

a) *Az elosztás – fogyasztás.* A cigány-családok egy része az új körülmények között, az új életformában is igyekszik tovább vinni a régi tartalmat, fenntartani a régi szokásnormákat. Az igen bőkezű költsékezés jellemző rájuk, másrésztől a nélkülözés, pedig az állandó munkahellyel rendelkező családfők igen jól keresnek. Van ahol 50-60%-os, de van olyan község, ahol 10%-os a dolgozók, keresők aránya például Piricse. Vagyis ha a gazdasági viszonyok kedvezőek, van munkalehetőség, ott jóval magasabb az állandó keresettel rendelkező családfők aránya. Így Aranyosapáti 90%, Tornyospálca 80%, Tyukod 73%, Tarpa 72%, de Beregdaróc 100%-os. A felmérés adatai szerint ezek a családfők 1977-ben már átlagosan 8000 forintot kerestek havonta családi pótlékkal együtt, de több családban még 2-3 kereső is volt. Így a családok nagy részének jövedelme meghaladta a tízezer forintot. Ebből helyes, tervszerű beosztással jól meg lehetett volna élni, azonban hétvégeken – különösen fizetéskor – 50-60%-a valósággal szórta a pénzt, pazaroltak, kocsmaztak.

Az üzletekben leginkább kenyeret, húst, zsírt, lisztet és cukrot vásárolnak nagy mennyiségben. Mintegy 25% állandóan fogyaszt tejet, tejterméket.

Legfontosabb táplálékuk a kenyér és a hús, 65%-uk sertést, baromfit tenyészt, a jobb módúak eladásra szarvasmarha tartásával, hizlalással is foglalkoznak. Adataim szerint a cigánylakosság 20%-a egyoldalúan táplálkozik.

b) *A kommunális funkció* igen sokat változott. A saját lakással rendelkezők 15%-ára – ahol már nem csak a családfő dolgozik – jellemző a szervezettebb, beosztottabb életmód. Olajfű-

tétes kályhájuk van, a réteg 6%-ának cserépkályhája. Nagyobb százalékban vaskályhában vagy „csikós spórban” fűtenek és ezen főznek is. Fentebb említett 15% palackos gáztűzhellyel is rendelkezik.

A putriban lakóknál még megtalálható a kemenceszerű tűzhely is. Ez saját készítésű, vályogból, sárból készült. A tüzelő beszerzését a nők és a gyerekek végzik, mivel ők nem dolgoznak, a családfelek tekintélyes része pedig távoli munkahelyre jár. A cigánylakosság 25%-a a fűtést lopott fával vagy az erdőben szedett gallyal oldja meg.

Amíg 10-15 évvel ezelőtt a cigánycsaládok 60-70%-a igényelte, hogy iskolás korú gyermekét a tanács lássa el ruhával, tanszerrel, mert csak így tudja iskolába járatni, addig ma ez az igény minimálisra csökkent. Mintegy 20%-uk jelenleg versenyez a magyar családokkal a gyermek öltözködésében. Az iskolai rendezvényeken, a ballagáskor semmiben sem maradnak le a magyar tanulóktól.

c) *Szociális ellátottság és egészségügy.* Hátrányos helyzetűek a putrikban lakók, az idősebb nagycsaládok, az anya által nevelt, szociális segélyből élők, a nyugdíjasok. E csoport mintegy 30%-ra tehető.

Túl sokan vannak még mindig, akik egyszeri segílyt kapnak. Sajnos jellemző látvány hónap végén a postahivatal előtt a segélyre várakozó romák csoportja.

A saját lakással rendelkező, állandó munkaviszonyban álló családok szociális és egészségügyi helyzete lényegesen jobb az előbbieknél. Nemcsak az említett háztáji gazdálkodás mutatja a jobb életmódot, de a lakások berendezése, az öltözködés, a környezet is még akkor is, ha van még tennivaló. A cigánycsaládok 70%-ában azonban még ma is élnek az elmaradott családi viszonyok, hagyományok.

Igen gyakori az olyan eset is, amikor az apa elhagyja a családot, és elköltözik. Ennek és a már említett számos tényezőnek az eredménye a veszélyeztetett környezet, amely igen nagy erőfeszítést igényel mindazoktól, akiknek hivatalból és hivatásból kell segíteni az ilyen környezetben élő gyerekeken.

d) *A társadalmi kontroll funkciója szempontjából* a cigánylakosság két világot tükröz: a már beilleszkedett vagy beilleszkedők és a munkahellyel nem rendelkezők világát. Ennek ellenére mindenki ismer mindenkit, szembetűnő kiközösítés nincs. Szeretik a csoportosulást, így érzik jól magukat.

A rokonok összetartanak, de a tartós barátság ritka köztük. Szélsőségesek egymás iránt is. Az élet csendes vagy hangos eseményeit a lakók együttérzése, részvétele kíséri, és természetes a beavatkozás is, amit egymás között intéznek el.

A bűnözők környezetének vizsgálata nyilvánvalóvá tette, hogy bizonyos környezeti feltételek kedveznek a bűnözésnek. Bizonyítható az összefüggés például a lakásviszonyok, az alacsony műveltségi szint, az alkoholizmus, a feslett baráti kör és a kriminalitás között. Ezek a tényezők a romáknál is külön-külön előidézhetik a bűnözést, különösen ha a külső beavatkozók sértik a hagyományos életmódjukat.

Gyakori eset a kisebb lopás, a garázdaság, főleg azokon a helyeken, ahol lazább a közrend, a közbiztonság. Ezek az esetek legtöbbször a létminimum megszerzéséből fakadnak. Fizetésük nagy részét alkoholra költik. Bizonyítható tehát, hogy a kedvezőtlen környezeti feltételek közül egyetlen is elegendő a bűnözésre, de együttes jelenlétük hajlamosít a bűn elkövetésére.

(Folytatása következik)